

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Костолович Т. В.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії і методик початкової освіти

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне, Україна

Формування й удосконалення культури мовлення в учнів початкової школи – один з пріоритетних напрямів перебудови мовно-літературної освіти в Україні, що знайшл відображення у Концепції нової української школи, Державному стандарті початкової школи, оновлених типових програмах та інших нормативних і рекомендаційних документах з вивчення української мови в початковій школі. Учні не зможуть реалізувати основні функції української мови, зокрема користуватися мовою як засобом спілкування й впливу, опанувати інші навчальні дисципліни, якщо вони не оволоділи культурою усного й писемного мовлення.

Теоретико-практичні засади культури мовлення розглянут в працях Б. Антоненка-Давидовича, Н. Бич, Б. Головіна, Н. Городенської, С. Єрмоленко, М. Ілляша, І. Кочан, М. Пилинського, О. Пономарева, О. Сербенської, Л. Струганець, І. Томаша та ін. Проблеми методики культури мовлення досліджували українські методисти А. Богущ, Л. Варзацька, М. Вашуленко, С. Вербещук, Т. Гриценко, С. Дубовик, О. Ковальова, Т. Котик, О. Лобчук, О. Маркіна, О. Мельничайко, К. Пономарьова, Л. Рускуліс тощо.

У своєму дослідженні *культуру мовлення учня початкової школи* розглядаєм як дотримання літературних норм вимови (орфоепічні норми), наголошення (акцентуаційні норми), слововживання слів (лексичні норми), дотримання правил етики спілкування у мовленнєвих ситуаціях.

Специфіка засвоєння учнями початкової школи норм української літературної мови, тобт формування культури усного і писемного мовлення школярів полягає в тому, що на це чинними програмами не відводиться окремий розділ, як, скажімо, для вивчення морфології чи синтаксису. Робота відбувається паралельн з вивченням фонетики, лексикології, фразеології, словотворення, граматики у контексті цих тем, підпорядкован і в тісному зв'язку з ними, а також на уроках з розвитку мовлення, тобт засвоєння норм української літературної мови, зокрема комунікативних якостей мовлення, постійн супроводжує навчальну мовленнєву діяльність та зміст навчального мовного матеріалу. Така особливість пов'язана з тим, що вироблення норм української

літературної мови в учнів, формування в них мовленнєвої культури процес складний і тривалий, і тільки поглиблено-систематичний підхід до дозволяє отримати якнайкращі результати.

Процес формування культури мовлення, на думку Л. Барановської, проходить певні ступені: 1) елементарний – засвоєння мовцями теоретичних знань з мовної нормативності, нуття навичок дотримуватися норми, зразка, що традиційн охороняється; 2) ступінь мовної варіативності – оволодіння на основі знань та навичок з мовної нормативності уміннями й навичками варіативного висловлювання думки залежн від стилю мовлення та ситуації спілкування; 3) ступінь мовно-мовленнєвої майстерності – це рівень бездоганного володіння мовцем всіма засобами літературної мови, розвинене «чуття мови», оволодіння ораторським мистецтвом, майстерне поєднання мовних та позамовних засобів комунікації [1, с. 37].

Основними ознаками (характеристиками) культури мовлення вчені вважають правильність, точність, чистоту, багатств (різноманітність), достатність, доречність (кількісні характеристики культури мовлення); ясність, виразність, емоційність (якісні характеристики) тощо [3].

До виділених комунікативних ознак мовлення можна додати й інші, що свідчать про високий рівень культури, бездоганність і зразковість мовлення, вміння використовувати дар слова з усією повнотою: достатність, стислість, чіткість, нестандартність, емоційність, різноманітність, внутрішня істинність, вагомість, щирість та ін. [2, с. 81–95].

Незважаючи на певні успіхи в цій галузі, теорія й практика навчання нормативності потребує подальшого розвитку й удосконалення, тому що у вище наведених дослідженнях розглядаються лише окремі аспекти проблеми. Недослідженими залишаються важливі питання, пов'язані з методикою системного розвитку й формування вмінь і навичок культури мовлення на уроках української мови в початкових класах; не визначені критерії відбору вправ та дидактичного матеріалу для формування культури мовлення і місце цієї роботи в освітньому процесі та в структурі уроку; не розроблені питання комплексного підходу до формування культури мовлення в учнів початкової школи. Окреслені питання потребують вирішення.

Література:

1. Барановська Л. В. ДО теоретичних засадо формування культури мовлення *Педагогіка і психологія*. 1997. № 3. С. 33–37.
2. Дубовик С. Організація навчальної мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови. Початкова школа. 2016. № 8. С. 15–21.
3. Кравцова І. А., Шпачук Л. Р. Основи культури і техніки мовлення. Кривий Ріг: КПШ ДВНЗ «КНУ», 2013. 294 с.